

KORXONA IQTISODIYOTINI RAQAMLASHTIRISHDA ASOSIY MUAMMOLAR

AKT sohasida iqtisodiyot va menejment

fakultet dekan muovini

Zaripov Alisher Muxammadovich

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona faoliyatini samarali tashkil etish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, operatsion samaradorlikni oshirish hamda global bozorga integratsiyalashuv jarayoni bevosita raqamlashtirish darajasiga bog‘liq. Raqamli transformatsiya nafaqat texnologik yangilanish, balki biznes-modellarni qayta ko‘rib chiqish, boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, ma‘lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish mexanizmini shakllantirishni anglatadi.

So‘nggi yillarda ERP (Enterprise Resource Planning), CRM (Customer Relationship Management), BI (Business Intelligence), Big Data, sun‘iy intellekt, blokcheyn va IoT kabi texnologiyalar korxona iqtisodiyotining tarkibiy qismiga aylanmoqda. Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy etish jarayonida ko‘plab tizimli va institutsional muammolar yuzaga kelmoqda.

Korxona iqtisodiyotini raqamlashtirish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlash va ularning iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish zamonaviy boshqaruv nazariyasi va amaliyoti uchun dolzarb masala hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan iqtisodiyot sharoitida bu jarayonning samaradorligi moliyaviy barqarorlik, ishlab chiqarish unumdorligi va raqobatbardoshlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Texnologik infratuzilma muammolari. Korxonalarni raqamlashtirishning eng muhim to‘siqlaridan biri - texnologik infratuzilmaning yetarli darajada shakllanmaganligidir. Ko‘plab korxonalarda zamonaviy server uskunalari, ma‘lumotlarni saqlash markazlari, yuqori tezlikdagi internet tarmoqlari va bulutli texnologiyalar yetishmaydi. Eskirgan texnik baza quyidagi iqtisodiy oqibatlarga olib keladi:

- ma‘lumotlar uzatilish tezligining pastligi;
- operatsion xarajatlarning ortishi;
- tizimlararo integratsiya qiyinchiliklari;
- real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyatining cheklanishi.

Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlarida kapital sig‘imi yuqori bo‘lgan IT infratuzilmaga investitsiya qilish imkoniyati cheklangan. Natijada raqamli transformatsiya jarayoni fragmentar xarakter kasb etadi.

Moliyaviy resurslar va investitsion xavf. Raqamlashtirish katta boshlang‘ich investitsiyalarni talab qiladi. Bunga dasturiy ta‘minot xaridi, litsenziyalar, texnik xizmat ko‘rsatish, xodimlarni qayta tayyorlash va konsalting xizmatlari kiradi.

Ko‘plab korxonalar qisqa muddatli rentabellikni ustuvor qo‘yib, uzoq muddatli raqamli investitsiyalardan voz kechadi. Raqamli transformatsiya jarayonida investitsiya qaytimi (ROI)ning aniq prognoz qilinmasligi investorlar uchun qo‘shimcha xavf tug‘diradi.

Bundan tashqari, valyuta kursining o‘zgaruvchanligi, xorijiy IT mahsulotlariga qaramlik va lisenziya to‘lovlarining yuqoriligi ham moliyaviy bosimni kuchaytiradi.

Inson kapitali va raqamli kompetensiyalar yetishmasligi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ma’lumotlar tahlili, sun’iy intellekt algoritmlari, avtomatlashtirish tizimlari bilan ishlay oladigan mutaxassislar asosiy resursga aylanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab korxonalarda:

- IT mutaxassislar yetishmaydi;
- xodimlarning raqamli savodxonlik darajasi past;
- innovatsion fikrlash madaniyati shakllanmagan.

Bu holat joriy etilgan tizimlardan to‘liq foydalanilmasligiga olib keladi. Masalan, ERP tizimi o‘rnatilgan bo‘lsa-da, xodimlar undan faqat hisob-kitob moduli sifatida foydalanib, strategik tahlil imkoniyatlaridan foydalanmaydi.

Boshqaruv mentaliteti va institutsional qarshilik. Raqamlashtirish jarayoni shaffoflikni oshiradi, ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi hamda qaror qabul qilishni ma’lumotlarga asoslaydi. Bu esa ayrim hollarda an’anaviy boshqaruv uslubiga o‘rganib qolgan rahbarlar tomonidan qarshilikka uchraydi.

Tashkilot madaniyati innovatsiyalarga ochiq bo‘lmasa, raqamli loyiha muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin. Transformatsiya jarayonida xodimlarning ishtirokini ta’minlash va o‘zgarishlarni boshqarish (change management) mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Kiberxavfsizlik va ma’lumotlarni himoya qilish. Raqamlashtirish darajasi ortgani sari kiberxavflar ham kuchayadi. Ma’lumotlarning sizib chiqishi, moliyaviy operatsiyalarning buzilishi yoki ishlab chiqarish jarayonining to‘xtab qolishi korxona iqtisodiyotiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Kiberxavfsizlikka yetarli investitsiya qilinmasa, raqamli transformatsiya iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtirishi mumkin. Shu sababli, ma’lumotlarni himoya qilish siyosati va axborot xavfsizligi standartlarini joriy etish zarur.

1-Jadval:

Raqamlashtirish jarayonidagi asosiy muammolar va ularning iqtisodiy oqibatlar

	Muammo turi	Sabablar	Iqtisodiy oqibatlar	Yechim yo‘nalishi
	Texnologik infratuzilma yetishmasligi	Eskirgan texnika, internet pastligi	Samaradorlik pasayishi	IT modernizatsiya
	Moliyaviy cheklovlar	Investitsiya yetishmasligi	ROI noaniqligi	Bosqichma-bosqich joriy etish
	Kadrlar muammosi	Raqamli malaka pastligi	Tizimdan to‘liq foydalanmaslik	Qayta tayyorlash
	Boshqaruv qarshiligi	Mentalitet va madaniyat	Transformatsiya a sekinlashuvi	Change management
	Kiberxavfsizlik xavfi	Himoya tizimlari yetarli emas	Moliyaviy yo‘qotishlar	Axborot xavfsizligi siyosati

Korxona iqtisodiyotini raqamlashtirish murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u texnologik, moliyaviy, institutsional va inson kapitali bilan bog‘liq muammolarni o‘z ichiga oladi. Raqamli transformatsiya muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun strategik rejalashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, xodimlar malakasini oshirish va xavfsizlik tizimini kuchaytirish zarur.

Raqamlashtirish jarayoni qisqa muddatli xarajatlarni oshirishi mumkin, biroq uzoq muddatda korxona raqobatbardoshligini, operatsion samaradorligini va moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age*. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
2. Porter M.E., Heppelmann J.E. How Smart, Connected Products Are Transforming Competition // Harvard Business Review, 2014.
3. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. – World Economic Forum, 2016.
4. OECD. *Digital Transformation of Business*. – Paris, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha farmon va qarorlari.